

Політичні знання чи політична наука?

Галина Зеленько,

доктор політичних наук,

провідний науковий співробітник

Інституту політичних і етнонаціональних досліджень

ім. І.Ф. Кураса НАН України

Political Science in Central-East Europe: Diversity and Convergence / Rainer Eisfeld Leslie A. Pal (eds.). Verlag Barbara Budrich Opladen & Farmington Hills, MI 2010, 317 p.

Тривалий час до словосполучення «політична наука» більшість людей ставилися скептично. Таке ставлення пояснюється превалюванням у масовій суспільній свідомості громадян посткомуністичних країн стереотипу, що політична наука – це знання, які слугують виключно інтересам влади, тому політична наука не може бути неупередженою й об'єктивною.

Подібні уявлення і стереотипи по суті стали рисою національної ідентичності й навряд чи варто вступати в полеміку, доводячи протилежне. Проте, читаючи названу монографію, яка підготована у межах науково-дослідного проекту Міжнародної асоціації політичної науки (IPSA), скептики мають змогу переконатися в тому, що політичні знання поступово проникають у суспільно-політичну практику посткомуністичних країн, а люди, які професійно займаються політичною наукою, поступово стають суб'єктами продукування політичних процесів.

Монографія структурована за географічним критерієм. Інтернаціональний авторський колектив за узгодженою і цілком логічною схемою охарактеризував стан політичної науки у 19 країнах: Албанія, Вірменія, Білорусь, Болгарія, Хорватія, Чехія, Естонія, Грузія, Угорщина, Латвія, Литва, Молдова, Польща, Румунія, Росія, Сербія, Словаччина, Словенія та Україна. Автори відзначають високу взаємозалежність сучасної політичної науки в країнах регіону від попередніх методологічних підходів, які через те, що політологічними дослідженнями стали займатися дослідники – донедавна фахівці з наукового комунізму, плавно перекочували у галузь сучасних суспільних наук. Крім того, як слушно відмічено у дослідженні, політична наука часто використовується для обґрунтування легітимності гібридних режимів у країнах Центральної та Східної Європи, яка хоча й в усіченій версії, але адаптована до процесів, що відбуваються у цих країнах.

Часто в країнах ЦСЄ політичні еліти та індивідуальні політичні гравці обирають боротьбу за інститути та владу, ніж конкуренцію за політичні альтернативи та голоси. Це продукує спрощений підхід до процесів демократизації у самій політичній науці. Різні траєкторії руху від комунізму, різні ідеологічні та інституційні наслідки, які класифікуються як «консолідація демократії», «дефективна демократія» та «конкурентний авторитаризм», накладають відбиток на вивчення політологічних дисциплін, породжують різноманітні модифікації концепцій, теорій, методологію і порядок денний досліджень.

Висока обумовленість та інерційність суспільних наук тоталітарним минулим, на думку авторів, призводить до того, що політичні студії переважно сфокусовані на проблемах «менеджменту» наявних систем влади. Тим часом як методологічні та мета-теоретичні дискусії майже відсутні, так само як і крос-національні та прикладні дослідження. Тривалий вплив марксистсько-ленінської ідеології продукує тенденції, які також багато в чому збігаються – майже відсутні критичні теорії політичного і суспільного розвитку. Радянський період антиемпіричного нормативізму спричиняє звикання, надмірне зловживання нормативним теперішнім, що особливо проявляється у Румунії, Сербії та Чеській Республіці. Виняток становлять тільки Університет у Любляні, де з 2006 р. існує дослідницький центр Критичної політології, та Університет Загреба, де дослідники процесів політичного транзиту в країнах ЦСЄ намагаються досліджувати довго-, середньо- та короткострокові наслідки дефіциту демократії.

Але зв'язки з західними університетами стимулюють влиття науковців з ЦСЄ до мейнстріму політологічних досліджень, які фокусуються на національних політичних системах, порівняльній політиці, європейських студіях та міжнародних відносинах. У країнах регіону збільшується кількість досліджень, які спираються на моніторинги громадської думки, опитування, пропозиції експертів та на прикладних дослідженнях. Поширенню цієї тенденції сприяє збільшення численних неурядових дослідницьких інститутів, аналітичних центрів, часто фінансованих тими західними фундаціями, які свою місію вбачають у сприянні еволюції громадянського суспільства та консолідації демократії.

Водночас автори монографії відмічають надзвичайно велику роль міжнародних донорських організацій (МВФ, Світовий банк, Фонд Сороса, Інститут Кеннана, Фонд Конрада Аденауера, інших неурядових організацій) у розвитку країн ЦСЄ, що, з одного боку, сприяє поширенню так званих «найкращих практик» в економічній політиці, розвитку інфраструктури, органів державного управління, охороні здоров'я, освітній сфері, що позначається і на розвитку політичної науки через поширення західних підходів і методик щодо політологічних досліджень. Каталізатором розвитку освітньої сфери і, зокрема, у галузі політичної науки, сприяло приєднання до Болонського процесу краї ЦСЄ.

Незважаючи на своєрідний вибух у розвитку політичної науки у країнах регіону, політологічні дослідження залишаються фрагментованими. Більш того, автори монографії відмічають дефіцит індивідуальної та інституційної співпраці, періодичних наукових видань, мережі дослідницьких центрів, професійної кооперації.

Окреслені проблеми характерні і для української політичної науки. Автор розділу професор Анатолій Круглашов, відзначаючи якісну еволюцію політичної науки в Україні, аналізуючи наявні у вітчизняній політичній науці дослідження, констатує вибірковість фінансування політологічних досліджень, що спричиняє диспропорцію у розвитку дослідницьких центрів у столиці та регіонах, у закладах Національної академії наук та університетах, відзначає надто формалізований підхід до підготовки дисертаційних досліджень, відсутність інноваційних підходів. Брак державного фінансування елементарних витрат на відрядження та участі у конференціях унеможливорює запозичення нових підходів, концепцій, теорій тощо.

Поряд із загальними «мегапроблемами», які характерні і для України, і для решти країн ЦСЄ, А. Круглашов виокремлює суто українські проблеми: відсутність у державному реєстрі сфери застосування політологів з кваліфікацією бакалавра, включення Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України, політичної науки до так званих «дисциплін за вибором», хоча рівень розвитку українського суспільства демонструє потребу подальшої громадянської та політичної освіти.

У монографії порушуються проблеми, які є здебільшого спільними для політичної науки країн регіону. Ці проблеми стосуються інституціоналізації політичної науки загалом. В країнах регіону склалася парадоксальна ситуація, коли політична наука не інтегрована і не затребувана політичною владою, яка є об'єктом її вивчення. Автори монографії правомірно стверджують, що вирішення цієї проблеми лежить не у площині інституціоналізації, а має щонайменше дві причини. З одного боку, сама політична наука, яка наразі не в змозі своєчасно й адекватно реагувати на суспільно-політичні зміни. З іншого боку, політичні стратегії та концепції не мають довготривалого характеру через невизначеність усередині власне правлячих еліт і створюються в інтересах певних політичних корпорацій. Рецензована монографія дасть підстави політологам замислитися над можливостями спрямування своїх професійних зусиль і подальшої організації власної праці.